ANALIZA MATEMATYCZNA

UWAGI ORGANIZACYJNE

- Wymiar godzin dydaktycznych:
  - 20 godzin wykładów
  - 20 godzin ćwiczeń
- zaliczenie, egzamin

Plan wykładów

ANALIZA MATEMATYCZNA

I. Rachunek różniczkowy funkcji jednej zmiennej

1. Definicja pochodnej i jej interpretacja geometryczna
2. Różniczka funkcji, reguły różniczkowania
3. Twierdzenie Rolle'a i Lagrange'a
4. Pochodna i różniczka n-tego rzędu; wzór Taylora i Maclaurina
5. Reguła de l'Hospitala
6. Ekstrema i monotoniczność funkcji
7. Punkty przegięcia i wypukłość funkcji
8. Zastosowania ekonomiczne pochodnej: elastyczność funkcji, koszty krańcowe

II. Rachunek całkowy funkcji jednej zmiennej

1. Całka nieoznaczona.

   Metody całkowania:

   - całkowanie przez podstawianie,
   - przez części,
   - przez rozkład funkcji podcałkowej na ułamki proste

2. Całka oznaczona i jej własności
3. Całki niewłaściwe
4. Zastosowanie całek do obliczania pól powierzchni; przykłady zastosowania całek w ekonomii.

III. Funkcje wielu zmiennych

1. Definicja, granica i ciągłość funkcji wielu zmiennych
2. Pochodne cząstkowe I-go i wyższych rzędów
3. Ekstrema lokalne funkcji dwóch zmiennych
4. Ekstrema warunkowe funkcji dwóch zmiennych – metoda mnożników Lagrange'a
5. Zastosowanie funkcji wielu zmiennych w ekonomii

L I T E R A T U R A

1. Badach A., Kryński H. „**Matematyka – podręcznik dla wydziałów ekonomicznych**”, Tom I i II, PWN Warszawa 1979
2. Krysicki W., Włodarski L. **„Analiza matematyczna w zadaniach”**, część I, PWN Warszawa 1993
3. Mika J. **„Wykłady z matematyki dla studentów ekonomii i zarządzania”**, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2001
4. Piszczała J. **„Matematyka i jej zastosowania w naukach ekonomicznych”**, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1998

ELEMENTY
LOGIKI MATEMATYCZNEJ

symbol logiczny	**spójnik**	**nazwa zdania złożonego**
$\vee$	lub	alternatywa
$\wedge$	i	koniunkcja
$\neg$, ~	nieprawda, że...	negacja (zaprzeczenie)
$\Rightarrow$	jeżeli..., to...	implikacja
$\Leftrightarrow$	wtedy i tylko wtedy, gdy...	równoważność

Logika matematyczna zajmuje się zdaniami logicznymi.

Zdanie logiczne, to zdanie gramatyczne orzekające, któremu można przypisać jedną z dwóch ocen (wartość)

Prawda (TRUE, 1);

Fałsz (FALSE,0)

(czyli zdania logiczne podlegają wartościowaniu).

Nie są zdaniami logicznymi zdania pytające i rozkazujące.

Kwantyfikatory:

$\forall$- dla każdego

$\exists$ - istnieje

p	q	p ∧ q	p ∨ q	p ⇒ q	p ⇔ q
1	1	1	1	1	1
1	0	0	1	0	0
0	1	0	1	1	0
0	0	0	0	1	1

Metoda zero jedynkowa jest podstawową metodą dowodzenia zdań logicznych. Najczęściej wykorzystuje się ją do sprawdzania, czy zdanie logiczne jest tautologią.

Tautologia to zdanie zawsze prawdziwe niezależnie od wartości logicznych zadań budujących całą tautologię.

PRAWA LOGIKI

Przemienność alternatywy:

$p \vee q \Leftrightarrow q \vee p$

Łączność alternatywy:

$(p \vee q) \vee r \Leftrightarrow p \vee (q \vee r)$

Przemienność koniunkcji:

$p \wedge q \Leftrightarrow q \wedge p$

Łączność koniunkcji:

$(p \wedge q) \wedge r \Leftrightarrow p \wedge (q \wedge r)$

Rozdzielność koniunkcji względem alternatywy:

$p \wedge (q \vee r) \Leftrightarrow (p \wedge q) \vee (p \wedge r)$

Rozdzielność alternatywy względem koniunkcji:

$p \vee (q \wedge r) \Leftrightarrow (p \vee q) \wedge (p \vee r)$

Pierwsze prawo De Morgana:

$\sim(p \vee q) \Leftrightarrow \sim p \wedge \sim q$ - zaprzeczeniem alternatywy jest koniunkcja zaprzeczeń

Drugie prawo De Morgana:

$\sim(p \wedge q) \Leftrightarrow \sim p \vee \sim q$ - zaprzeczeniem koniunkcji jest alternatywa zaprzeczeń

Zaprzeczenie implikacji: $\sim(p \Rightarrow q) \Leftrightarrow p \wedge \sim q$

Zastąpienie równoważności implikacją:

$(p \Leftrightarrow q) \Leftrightarrow [(p \Rightarrow q) \wedge (q \Rightarrow p)]$

Prawo kontrapozycji: $(p \Rightarrow q) \Leftrightarrow (\sim q \Rightarrow \sim p)$

Prawo przechodniości: $[(p \Rightarrow q) \wedge (q \Rightarrow r)] \Rightarrow (p \Rightarrow r)$

Prawo wyłączonego środka:

$p \vee \sim p$ - prawo to mówi, że zawsze prawdziwe jest albo zdanie logiczne, albo jego zaprzeczenie.

POJĘCIE FUNKCJI

Niech symbole X, Y oznaczają dwa niepuste zbiory.

Mówimy, że w zbiorze X określona jest pewna **funkcja f** (funkcja jednej zmiennej), jeżeli każdej liczbie x ze zbioru X jest przyporządkowana dokładnie jedna liczba y ze zbioru Y.

Przyporządkowanie to zapisujemy w postaci: $y = f(x)$

x - **argument funkcji** (zmienna niezależna).

y – **wartość funkcji** (zmienna zależna).

Interpretacja geometryczna funkcji

Wykresem funkcji nazywamy zbiór tych punktów płaszczyzny, których odciętymi są punkty należące do zbioru X (pierwsze elementy par) zaś rzędnymi są przyporządkowane im wartości funkcji (drugie elementy par).

$$\text{Graph } f = \{(x, y) : x \in X, \quad f(x) = y\}$$

Każda prosta równoległa do osi rzędnych ma *<u>co najwyżej jeden</u>* *punkt wspólny z wykresem funkcji.*

Przykłady:

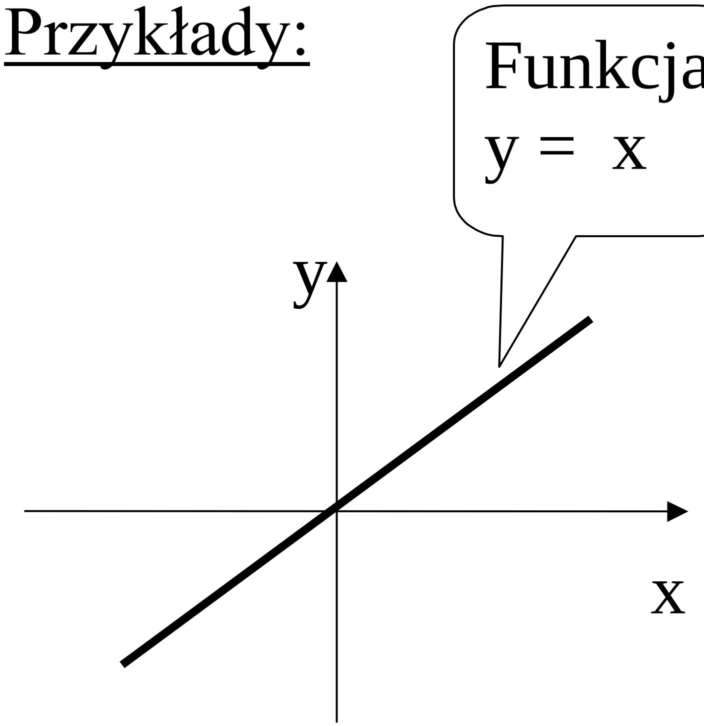

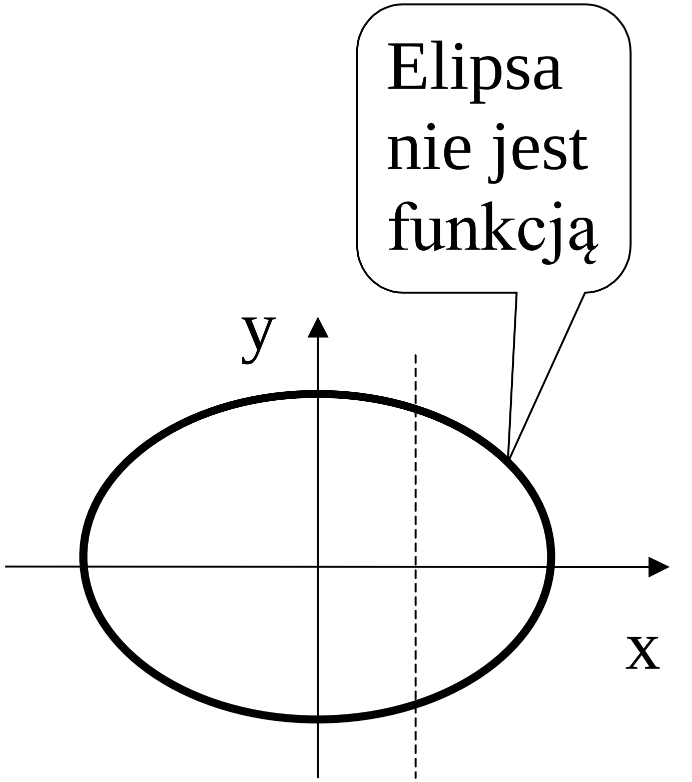

PODSTAWOWE FUNKCJE

1. **Liniowa** $y = ax + b \quad a, b \in R, \quad x \in R$
2. **Kwadratowa** $y = ax^2 + bx + c \quad a, b, c, x \in R, \ a \neq 0$

- $y = a(x - p)^2 + q \qquad p = -\frac{b}{2a}, q = -\frac{\Delta}{4a}$

  postać kanoniczna,

  wykresem jest parabola o wierzchołku (p,q)
- $y = a(x - x_1)(x - x_2) \quad$ gdy $\quad \Delta > 0$

  postać iloczynowa
- $y = a(x - x_0)^2 \qquad$ gdy $\quad \Delta = 0$

3.**Wielomian** stopnia

$$y = a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \cdots + a_1 x + a_0$$

$$a_n, \ldots, a_0 \in R \quad a_n \neq 0 \quad x \in R$$

4.**Wymierna** $y = \dfrac{P(x)}{Q(x)}$, P, Q - wielomiany

$$D = \{x : Q(x) \neq 0, x \in R\}$$

5.**Homograficzna** $y = \dfrac{ax+b}{cx+d}$ $D = R - \left\{-\dfrac{d}{c}\right\}$

$$c \neq 0, ad - bc \neq 0$$

6. **Potęgowa** $y = ax^m \quad a \in R, \quad m \in R$

(dziedzina funkcji zależy od parametru m)

7. **Wykładnicza** $y = a^x \quad a \in R^+, \quad x \in R$

8. **Logarytmiczna** $y = \log_a x$

$x \in R^+, a \in (0,1) \cup (1, \infty)$

9. **Trygonometryczne**

▪ sinus	$y = \sin x$	$x \in R$
▪ cosinus	$y = \cos x$	$x \in R$
▪ tangens	$y = \mathrm{tg}\, x$	$x \neq \frac{\pi}{2} + k\pi, k \in C$
▪ cotangens	$y = \mathrm{ctg}\, x$	$x \neq k\pi, k \in C$

10. **Cyklometryczne**

- arcus sinus $y = \text{arc sin } x$ $x \in [-1,1]$
- arcus cosinus $y = \text{arc cos } x$ $x \in [-1,1]$
- arcus tangens $y = \text{arc tg } x$ $x \in R$
- arcus cotangens $y = \text{arc ctg } x$ $x \in R$

WŁASNOŚCI FUNKCJI

Niech $f : X \to Y$ oraz $A \subset X$

- Funkcję f nazywamy **rosnącą** (niemalejącą) w zbiorze A wtedy i tylko wtedy, gdy
-

$$\bigwedge_{a,b \in A} a < b \Rightarrow f(a) < f(b) \qquad (a < b \Rightarrow f(a) \leq f(b))$$

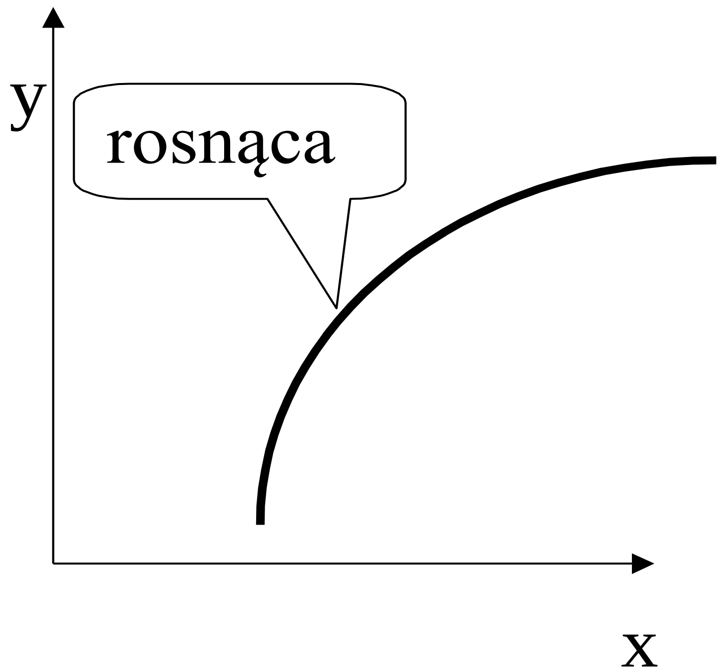
y
rosnąca
x

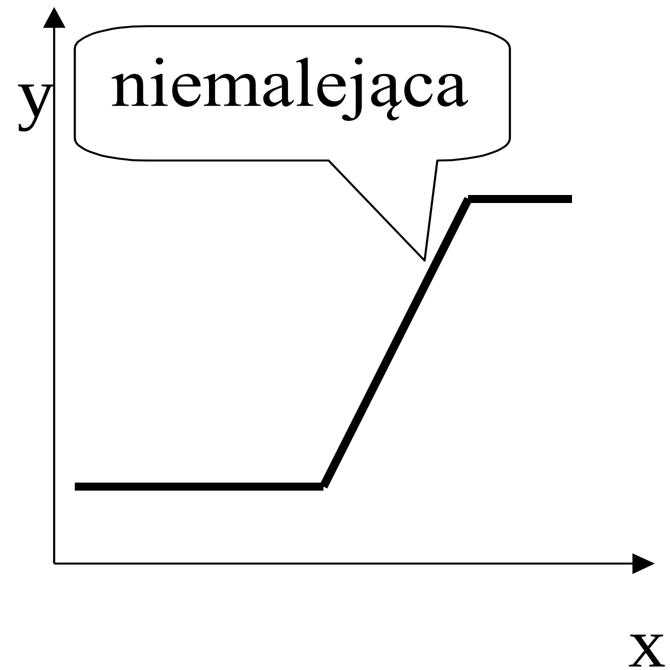
y
niemalejąca
x

- Funkcję f nazywamy **malejącą** (nierosnącą) w zbiorze A wtedy i tylko wtedy, gdy

$$\bigwedge_{a,b\in A} a<b \Rightarrow f(a)>f(b) \qquad \left(a<b \Rightarrow f(a)\geq f(b)\right)$$

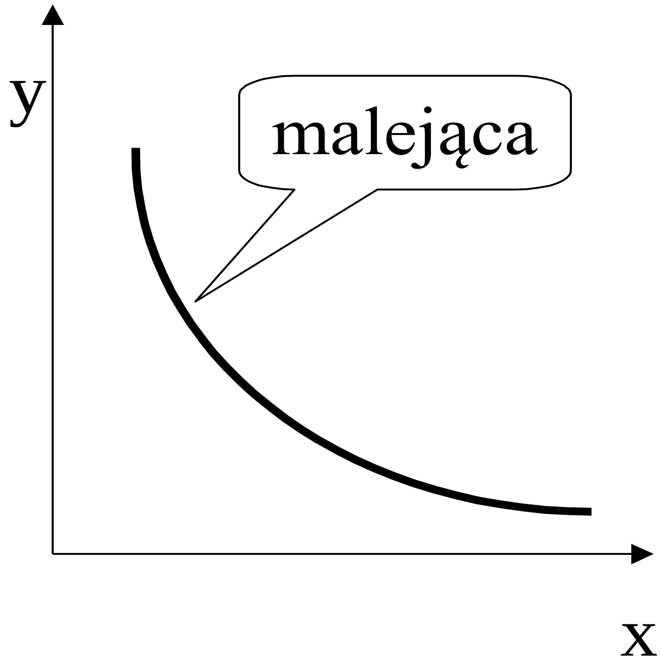

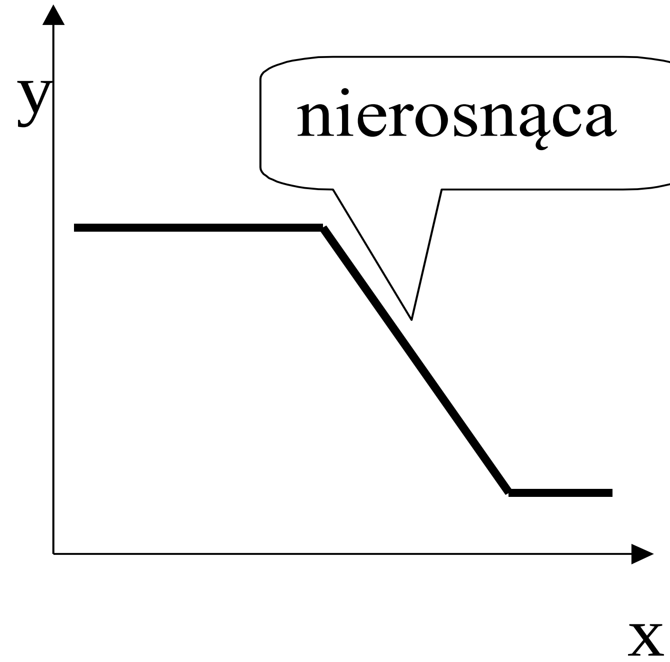

Niech $-x \in X$

- Funkcję f nazywamy **parzystą** wtedy i tylko wtedy, gdy $\bigwedge_{x \in X} f(x) = f(-x)$

  Wykres funkcji jest symetryczny względem osi OY

- Funkcję f nazywamy **nieparzystą** wtedy i tylko wtedy, gdy $\bigwedge_{x \in X} (-f(x) = f(-x))$

  Początek układu współrzędnych jest środkiem symetrii wykresu funkcji.

- Funkcję f nazywamy **okresową** wtedy i tylko wtedy,

gdy $\bigvee_{s \neq 0} \bigwedge_{x \in X} x+s \in X \wedge f(x+s)=f(x)$

Liczbę s nazywamy okresem funkcji f.

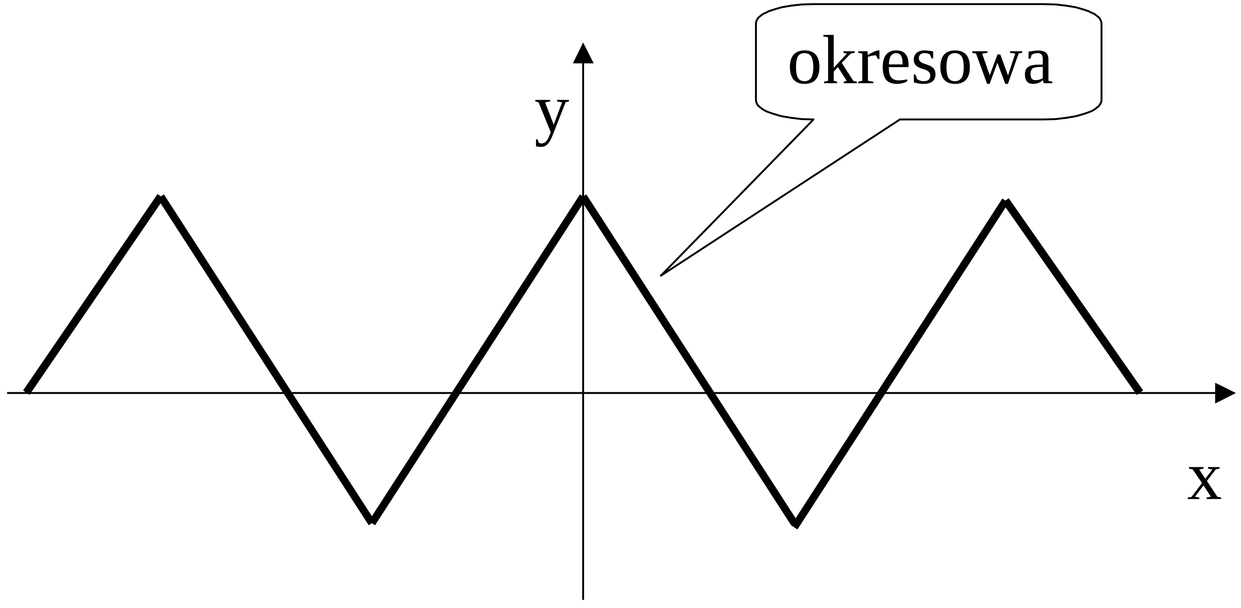

- Funkcję f nazywamy **ograniczoną z góry** wtedy i tylko wtedy, gdy $\bigvee_{M} \bigwedge_{x \in X} f(x) \leq M$

- Funkcję f nazywamy **ograniczoną z dołu** wtedy i tylko wtedy, gdy $\bigvee_{m} \bigwedge_{x \in X} f(x) \geq m$

- Funkcję nazywamy **ograniczoną** gdy jest ograniczona z góry i z dołu $\bigvee_{M} \bigwedge_{x \in X} |f(x)| \leq M$

- Mówimy, że odwzorowanie $f : X \to Y$ jest **różnowartościowe** (<u>injekcja</u>) jeżeli prawdziwa jest implikacja $$\bigwedge_{x \in X} \bigwedge_{y \in X} f(x) = f(y) \Rightarrow x = y$$

- Mówimy, że odwzorowanie $f : X \xrightarrow{\text{na}} Y$ jest odwzorowaniem zbioru X **na** zbiór Y (<u>surjekcja</u>) jeżeli prawdziwe jest zdanie $$\bigwedge_{y \in Y} \bigvee_{x \in X} y = f(x)$$

- Mówimy, że odwzorowanie $f: X \xrightarrow{\text{na}} Y$ jest odwzorowaniem **wzajemnie jednoznacznym** (bijekcja) jeżeli każdy element $y \in Y$ jest obrazem dokładnie jednego elementu $x \in X$.

FUNKCJA ODWROTNA

Niech f będzie bijekcją.

- Dla każdej wartości $y \in Y$ istnieje dokładnie jedna argument $x \in X$, taka, że $f(x) = y$.
- Istnieje odwzorowanie g, przekształcające wzajemnie jednoznacznie zbiór Y na zbiór X.
- Dla każdego argumentu $x \in X$ istnieje również dokładnie jedna wartość $y \in Y$, taka, że $g(y) = x$.

Odwzorowania f i g nazywamy **wzajemnie odwrotnymi**: $g = f^{-1}, \quad x = f^{-1}(y)$

Wykresy funkcji wzajemnie odwrotnych są symetryczne względem prostej $y = x$.

Przykład:

$$f(x) = 2x - 5$$

$$y = 2x - 5$$

$$x = 2y - 5$$

$$2y = x + 5$$

$$y = \frac{1}{2}x + \frac{5}{2}$$

$$f^{-1}(x) = \frac{1}{2}x + \frac{5}{2}$$

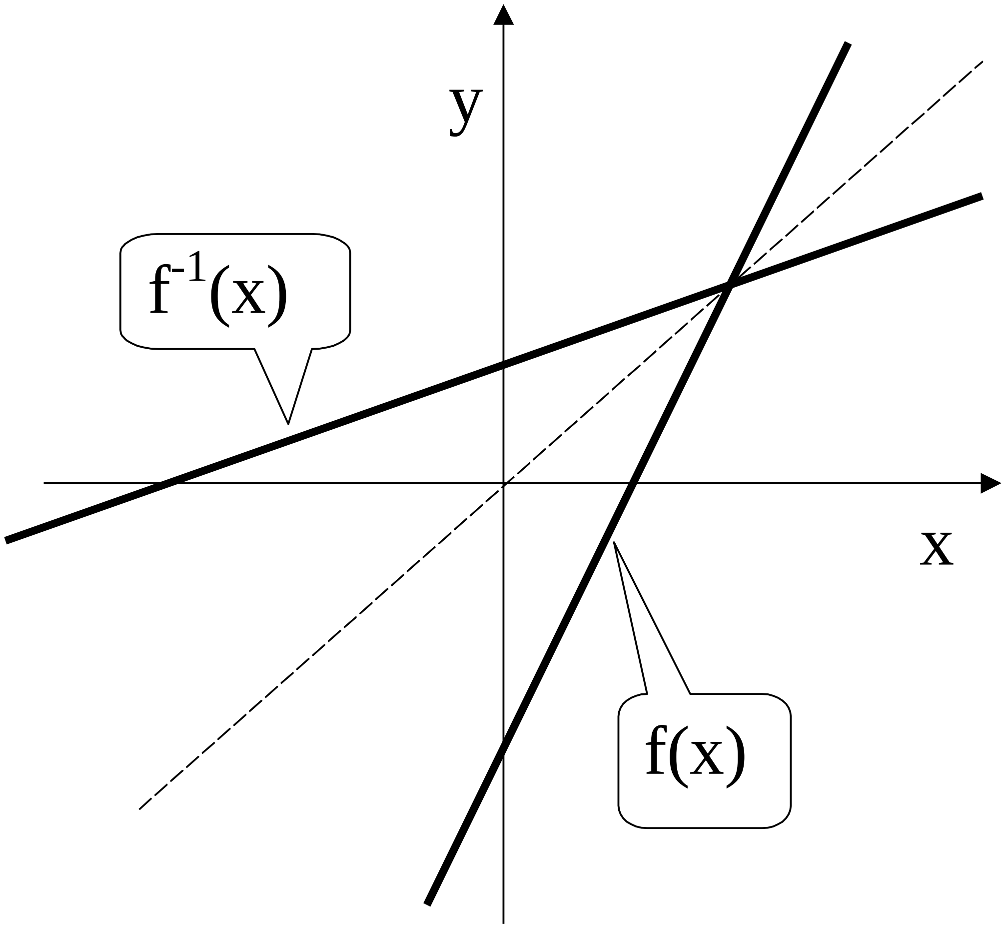

FUNKCJA ZŁOŻONA

Niech $f: X \to Y$ oraz $g: Y \to Z$.

Złożeniem odwzorowań f i g nazywamy odwzorowanie $z = g(f(x))$ i oznaczamy je symbolem $g \circ f$ $(g \circ f : X \to Z)$.

Funkcje f i g nazywamy odpowiednio funkcją wewnętrzna i zewnętrzną.

- $(f \circ g) \circ h = f \circ (g \circ h)$
- $f \circ g \neq g \circ f$ (na ogół)
- gdy f i g to bijekcje, to $(f \circ g)^{-1} = g^{-1} \circ f^{-1}$.

CIĄGI LICZBOWE

Funkcję $f: N \to R$ odwzorowującą zbiór liczb naturalnych na zbiór liczb rzeczywistych nazywamy **ciągiem liczbowym**. Wartości funkcji f oznacza się zazwyczaj symbolem $f(n) = a_n$.

Przykład:

1. Ciąg harmoniczny $\left\{\frac{1}{n}\right\}$ $\quad 1, \frac{1}{2}, \frac{1}{3}, \frac{1}{4}, \cdots, \frac{1}{n}, \cdots$

2. Ciąg arytmetyczny $\{a + rn\}$ $\quad$ a, a+r, a+2r, a+3r,...

3. Ciąg geometryczny $\left\{ar^{n-1}\right\}$ $\quad$ a, ar, ar^2, ar^3,...

Własności ciągu:

- Ciąg liczbowy $\{a_n\}$ jest ciągiem **ograniczonym z góry** wtedy i tylko wtedy, gdy $\bigvee_{M} \bigwedge_{n} a_n \le M$
- Ciąg liczbowy $\{a_n\}$ jest ciągiem **ograniczonym z dołu** wtedy i tylko wtedy, gdy $\bigvee_{m} \bigwedge_{n} a_n \ge m$
- Ciąg liczbowy $\{a_n\}$ jest ciągiem **ograniczonym** wtedy i tylko wtedy, gdy $\bigvee_{M} \bigwedge_{n} |a_n| \le M$

- Ciąg liczbowy $\{a_n\}$ nazywamy ciągiem **rosnącym** wtedy i tylko wtedy, gdy

$$\bigwedge_{n} a_n < a_{n+1}$$

$$\bigwedge_{n} a_n - a_{n+1} < 0,$$

$$\bigwedge_{n} \frac{a_{n+1}}{a_n} > 1 \quad \text{gdy} \quad a_n > 0$$

- Ciąg liczbowy $\{a_n\}$ nazywamy ciągiem **malejącym** gdy

$$\bigwedge_n a_n > a_{n+1}$$

$$\bigwedge_n a_n - a_{n+1} > 0,$$

$$\bigwedge_n \frac{a_{n+1}}{a_n} < 1 \quad \text{gdy} \quad a_n > 0$$

GRANICA CIAGU LICZBOWEGO

Definicja Cauchy'ego

Liczbę **a** nazywamy **granicą ciągu liczbowego** $\{a_n\}$ jeżeli dla każdego $\varepsilon > 0$ istnieje taka liczba δ, zależna od ε, że dla każdego $n > \delta$ spełniona jest nierówność:

$$|a_n - a| < \varepsilon.$$

Symbolicznie: $$\lim_{n\to\infty} a_n = a \Leftrightarrow \bigwedge_{\varepsilon>0} \bigvee_{\delta} \bigwedge_{n>\delta} |a_n - a| < \varepsilon$$

Ciąg liczbowy, który ma granicę **a** nazywamy **zbieżnym**, a jeśli granicy nie ma - **rozbieżnym**.

Można udowodnić, że istnieją następujące granice:

1. $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{n}{n+1} = 1$

2. $\lim\limits_{n\to\infty} \sqrt[n]{n} = 1$

3. $\bigwedge\limits_{a\in(0,+\infty)} \lim\limits_{n\to\infty} \sqrt[n]{a} = 1$

4. $\bigwedge\limits_{|q|<1} \lim\limits_{n\to\infty} q^n = 0$

5. $\bigwedge\limits_{\alpha\in(0,+\infty)} \lim\limits_{n\to\infty} \frac{1}{n^{\alpha}} = 0$

6. $\bigwedge\limits_{a\in(0,+\infty)} \lim\limits_{n\to\infty} \frac{a^n}{n!} = 0$

Twierdzenie:

Każdy ciąg liczbowy zbieżny jest ograniczony, tzn. jeżeli

$$\lim_{n \to \infty} a_n = a, \text{ to } \bigvee_{M>0} \bigwedge_{n} |a_n| \leq M.$$

Uwaga:

- Nie każdy ciąg ograniczony jest zbieżny!
- Ciąg liczbowy, który nie jest ograniczony jest ciągiem rozbieżnym.

Przykład: Ciąg liczbowy $\left\{(-1)^n\right\}$ jest ograniczony, ale nie jest zbieżny.

Twierdzenie:

Ciąg monotoniczny jest zbieżny wtedy i tylko wtedy, gdy jest ograniczony.

Przykład:

Ciąg liczbowy o wyrazie ogólnym $a_n = \frac{n+1}{n}$ jest malejący i ograniczony, ponieważ $\bigwedge_n 1 < \frac{n+1}{n} \le 2$ oraz $\bigwedge_n \left(a_{n+1} = \frac{n+2}{n+1} < \frac{n+1}{n} = a_n \right)$.

Granicą tego ciągu jest liczba 1, bo jest ona kresem dolnym zbioru liczb $\frac{n+1}{n} = 1 + \frac{1}{n}$ dla $n = 1, 2, 3, \ldots$

Twierdzenie (o trzech ciągach)

Jeżeli istnieje taka liczba δ_0, że trzy ciągi $\{a_n\}, \{b_n\}, \{c_n\}$ spełniają warunki:

$$\bigwedge_{n>\delta_0} a_n \le b_n \le c_n \qquad \text{oraz} \qquad \lim_{n\to\infty} a_n = \lim_{n\to\infty} c_n = a$$

to także $$\lim_{n\to\infty} b_n = a.$$

<u>Twierdzenia</u> o działaniach arytmetycznych na granicach ciągów zbieżnych

1. Granica **sumy** dwóch ciągów zbieżnych jest równa sumie granic tych ciągów;

♦ jeżeli $\lim\limits_{n \to \infty} a_n = a$ i $\lim\limits_{n \to \infty} b_n = b$,

to $\lim\limits_{n \to \infty} (a_n + b_n) = a + b$

2 Granica **iloczynu** dwóch ciągów zbieżnych jest równa iloczynowi granic tych ciągów;

- jeżeli $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = a$ i $\lim\limits_{n\to\infty} b_n = b$,

  to $\lim\limits_{n\to\infty} (a_n \cdot b_n) = a \cdot b$

3 Jeżeli $\{a_n\}$ i $\{b_n\}$ są ciągami zbieżnymi odpowiednio do granic a i b oraz $\bigwedge\limits_{n\in N} b_n \neq 0$ i $b \neq 0$,

to $\lim\limits_{n\to\infty}\left(\dfrac{a_n}{b_n}\right) = \dfrac{a}{b}$.

Uwaga:

$$\lim_{n \to \infty} \left(c \cdot a_n \right) = c \cdot a$$

$$\lim_{n \to \infty} \left(a_n - b_n \right) = a - b$$

Przykład: Oblicz granicę ciągu o wyrazie ogólnym

A. $a_n = \dfrac{n}{n+2} + \dfrac{1}{n}$

$$\lim_{n\to\infty}\left(\frac{n}{n+2}+\frac{1}{n}\right) = \lim_{n\to\infty}\frac{n}{n+2} + \lim_{n\to\infty}\frac{1}{n} =$$

$$= \lim_{n\to\infty}\frac{1}{1+\frac{2}{n}} + \lim_{n\to\infty}\frac{1}{n} = \frac{1}{1+0} + 0 = 1$$

B. $a_n = \left(\frac{n}{2}\right)^{\frac{1}{n}}$

$$\left(\frac{n}{2}\right)^{\frac{1}{n}} = \frac{n^{\frac{1}{n}}}{2^{\frac{1}{n}}} = \frac{\sqrt[n]{n}}{\sqrt[n]{2}}$$

$$\lim_{n\to\infty}\left(\frac{n}{2}\right)^{\frac{1}{n}} = \frac{\lim\limits_{n\to\infty}\sqrt[n]{n}}{\lim\limits_{n\to\infty}\sqrt[n]{2}} = \frac{1}{1} = 1$$

C. $a_n = \left(1+\frac{3}{n}\right)^n$

Liczba e: $e = \lim\limits_{n\to\infty}\left(1+\frac{1}{n}\right)^n, \qquad e \approx 2{,}71828$

$$\bigwedge_{\alpha\neq 0} \lim_{n\to\infty}\left(1+\frac{\alpha}{n}\right)^{\frac{n}{\alpha}} = e$$

$$\lim_{n\to\infty}\left(1+\frac{3}{n}\right)^n = \lim_{n\to\infty}\left[\left(1+\frac{3}{n}\right)^{\frac{n}{3}}\right]^3 = e^3$$